

ВІДГУК

офіційного опонента **Канішевської Любові Вікторівни**, доктора педагогічних наук, професора, члена-кореспондента НАПН України, заступника директора з науково-експериментальної роботи Інституту проблем виховання НАПН України, на дисертаційне дослідження **Кузів Оксани Орестівни «Управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»**, подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки (галузь знань 01 Освіта / Педагогіка).

Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

У найдраматичніший період сучасної історії України – в умовах повномасштабної війни з РФ – надзвичайно гостро постає питання управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти, оскільки якісно організований виховний менеджмент перетворює школу з осередку ретрансляції знань на стратегічний інститут національної безпеки й консолідації, де гартується патріотична свідомість та соціальна зрілість молодого покоління.

Актуальність теми дисертаційної роботи Кузів Оксани Орестівни зумовлена низкою суперечностей між: суспільним запитом на формування активного, відповідального й громадянсько зрілого здобувача освіти та збереженням у частині закладів освіти авторитарних або формалізованих управлінських практик, що обмежують учнівську ініціативу; потребою учнівської молоді в реальному соціальному досвіді та переважно теоретичним характером громадянської освіти в межах урочної й позаурочної діяльності; між потенціалом цифрових інструментів, учнівського самоврядування, волонтерства, соціального проєктування та недостатнім використанням їх в управлінській практиці закладів освіти; між наявністю теоретичних напрацювань щодо громадянського виховання та недостатньою розробленістю технологічного та діагностичного забезпечення управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в ЗЗСО.

Наукове дослідження виконано відповідно до наукової теми «Трансформація професійного розвитку фахівців в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (реєстраційний номер 0120U104637, дата реєстрації – 30.10.2020 р.). Тему дисертації затверджено Вченою радою ДЗВО «Університет менеджменту освіти» 17 січня 2024 року, протокол № 3.

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації

Оцінюючи найважливіші результати дисертаційного дослідження Кузів Оксани Орестівни, варто вказати на такі факти, що мають вагому наукову новизну.

По-перше, важливим у теоретичному аспекті є уточнення дефініції поняття «управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»; здійснення авторського визначення поняття «громадянське самоствердження учнівської молоді».

По-друге, науково обґрунтовано в контексті управління закладом загальної середньої освіти цілісний комплекс змісту, форм, методів, технологій та організаційно-педагогічних умов розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді, складники якого функціонують у системній взаємозумовленості відповідно до суспільно-педагогічних викликів воєнного та повоєнного часу.

По-третє, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, що включає концептуально-цільовий, теоретико-методологічний, суб'єктно-управлінський, змістово-технологічний, організаційно-педагогічний та діагностико-результативний блоки.

По-четверте, заслуговує на увагу визначений критеріальний апарат оцінювання результативності управлінської діяльності щодо розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді, що охоплює ціннісно-мотиваційний, когнітивно-компетентнісний, організаційно-діяльнісний і результативно-моніторинговий критерії з наскрізним партисипативним виміром.

Нові факти, одержані здобувачем

Найбільш суттєвими результатами, що характеризують наукову новизну поданої дисертаційної роботи є такі: *уперше* науково обґрунтовано в контексті управління закладом загальної середньої освіти цілісний комплекс змісту, форм, методів, технологій та організаційно-педагогічних умов розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді, складники якого функціонують у системній взаємозумовленості відповідно до суспільно-педагогічних викликів воєнного й повоєнного часу; *уточнено* дефініцію поняття «управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти» як системно організованої партисипативної діяльності управлінської команди та суб'єктів освітнього процесу з проєктування й підтримки ціннісно насиченого, психологічно безпечного та діяльнісно орієнтованого освітнього середовища; здійснено авторське визначення поняття «громадянське самоствердження учнівської

молоді»; розроблено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено структурно-функціональну модель управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, що включає концептуально-цільовий, теоретико-методологічний, суб'єктно-управлінський, змістово-технологічний, організаційно-педагогічний та діагностико-результативний блоки; визначено критеріальний апарат оцінювання результативності управлінської діяльності щодо розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді, що охоплює ціннісно-мотиваційний, когнітивно-компетентнісний, організаційно-діяльнісний і результативно-моніторинговий критерії з наскрізним партисипативним виміром; удосконалено управлінські підходи до організації виховної діяльності в закладі освіти на засадах симуляційного навчання, соціального проєктування, учнівського самоврядування, цифрової громадянської участі, дебрифінгу та супервізії; подальшого розвитку набули положення теорії управління освітою щодо громадянського самоствердження учнівської молоді як суб'єктно-діяльнісного феномену, становлення якого відбувається на перетині когнітивного пізнання, ціннісно-ідентифікаційного самовизначення, емоційного переживання, діяльнісної причетності до громадянської спільноти та рефлексивного осмислення власної громадянської позиції.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Сформульовані О. О. Кузів наукові положення, висновки і пропозиції дисертаційного дослідження є аргументованими та змістовними.

Чітко визначений науковий апарат дослідження – об'єкт, предмет, мета, завдання, окреслено методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено дані про особистий внесок здобувача в роботах, опублікованих у співавторстві; дані про впровадження та апробацію результатів дослідження.

Аналіз основних положень змісту дисертації свідчить про досягнення здобувачкою мети та розв'язання висунутих завдань.

Достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації підтверджується широтою й різноманітністю опрацьованої джерельної бази (224 джерела, з них 75 іноземною мовою), 14 додатків, що обґрунтовує належний рівень опрацювання стану проблеми дослідження.

Основні положення та результати дослідження пройшли необхідну апробацію на науково-практичних конференціях різного рівня, методичних заходах.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами, висвітлює основні положення та результати.

Значення для науки й практики отриманих результатів дослідження

Дисертаційна робота Кузів Оксани Орестівни містить нові, раніше не захищені положення, теоретичні та емпіричні результати дослідження, спрямовані на успішне розв'язання п'яти наукових завдань. Отримані здобувачкою результати можна схарактеризувати таким чином: розкрито теоретичні аспекти управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти; здійснено комплексний аналіз сучасного стану управлінського забезпечення розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти; розроблено та науково обґрунтовано структурно-функціональну модель управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти; визначено та схарактеризовано організаційно-педагогічні умови й технологічний інструментарій управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти; здійснено дослідно-експериментальну перевірку результативності структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти та розроблено відповідні методичні рекомендації.

Надзвичайно цінними є авторські розробки: навчальна програма галузевого гуртка «Школа громадянської мужності»; дидактична історико-патріотична гра «Орбіта громадянськості»; ініційовані та реалізовані дисертанткою соціальні проекти: «Вартові України» – серія зустрічей-діалогів здобувачів освіти з ветеранами, захисниками та захисницями України як модель партнерства школи з громадою; волонтерський проєкт «Сіріус», що передбачає відвідування військового шпиталю та забезпечує формування реального досвіду громадянської дії та соціальної відповідальності.

Основні результати дисертаційного дослідження впроваджено в управлінську діяльність таких закладів загальної середньої освіти: Ліцей № 21 м Києва (довідка № 05-07/192 від 12.01.2026); Спеціалізована школа І–ІІІ ступенів з поглибленим вивченням англійської мови № 165 м. Києва (довідка № 102/06 від 05.06. 2026); Неліпинський заклад загальної середньої освіти І–ІІІ ступенів Неліпинської сільської ради Мукачівського району Закарпатської області (довідка № 180/01-18 від 29.05.2026); Топорівський ліцей Топорівської сільської ради Чернівецького району Чернівецької області (довідка № 153 від 03.06.2026); Школа І–ІІІ ступенів № 36 імені С. П. Корольова м. Києва (довідка № 53 від 09.07.2025); Комунальний заклад «Дніпрорудненська спеціалізована

школа I–III ступенів «Талант» Дніпрорудненського міської ради Васильківського району Запорізької області (довідка № 01-12/129 від 08.06.2026).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Матеріали дисертації можуть бути використані про розробці стратегії розвитку закладів освіти, програм виховної діяльності, учнівського самоврядування, гурткової роботи, волонтерських і соціальних проєктів, у системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, а також органами управління освітою при формуванні регіональних програм громадянського та національно-патріотичного виховання.

Оцінка змісту дисертації її завершеність загалом

Дисертація О. О. Кузів представлена анотацією українською та англійською мовами, вступом, трьома розділами, висновками до розділів, висновками, списком використаних джерел і додатками.

У *вступі* обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, представлено його методологічний апарат, схарактеризовано методи дослідження, експериментальну базу, розкрито наукову новизну одержаних результатів, практичне значення отриманих результатів; надано інформацію щодо особистого внеску здобувача, впровадження та апробації результатів дослідження.

У *першому розділі* дисертації – *«Теоретичні основи управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»* – теоретично обґрунтовано проблему управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти; розкрито психолого-педагогічні засади управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді; визначено поняття «управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»; розкрито сутність, структуру та зміст розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти в науковому дискурсі; проаналізовано стан сформованості громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти на основі узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду.

У *другому розділі* дисертації – *«Методологічні засади управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»* – здійснено теоретичне обґрунтування, проєктування та структуризацію моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти, а

також визначено організаційно-педагогічні умови, управлінські механізми, технології та критеріально-моніторинговий інструментарій її реалізації.

У межах дослідження розроблено комплекс організаційно-педагогічних технологій управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, серед яких особливе значення мають технології соціального проєктування, волонтерської діяльності, digital storytelling, медіаосвіти, учнівського самоврядування, соціального партнерства та технологія «живої пам'яті».

Теоретично обґрунтовано організаційно-педагогічні умови ефективного управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді, серед яких визначено: створення громадянсько орієнтованого освітнього середовища, розвиток партнерської взаємодії між школою, сім'єю та громадою, залучення учнівської молоді до реальних громадянських практик, забезпечення психологічної безпеки учасників освітнього процесу, системну підготовку педагогічного колективу та організацію моніторингу результатів громадянського розвитку.

Розроблено кваліметричний інструментарій моніторингу розвитку громадянського самоствердження учнівської молоді, що включає критерії, показники, рівні та методи діагностики.

Визначено когнітивний, ціннісно-ідентифікаційний, емоційно-мотиваційний, діяльнісний та рефлексивний компоненти громадянського самоствердження, що дозволяє здійснювати системне відстеження динаміки розвитку громадянської свідомості, національної ідентичності, соціальної активності, громадянської відповідальності та здатності до самоаналізу й саморозвитку.

У третьому розділі дисертації – *«Експериментальна перевірка структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти»* – здійснено верифікацію розробленої структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладах загальної середньої освіти, узагальнено результати педагогічного експерименту та сформульовано методичні рекомендації для управлінців-практиків. Сформульовані висновки віддзеркалюють основний зміст дисертації.

Додатки до дисертації наочно відображають хід і результати педагогічного експерименту, послідовно підтверджуючи виконання визначених дослідницьких завдань на кожному його етапі. Дисертаційна робота О.О. Кузів є завершеним і самостійним дослідженням.

Повнота висвітлення основних результатів дисертації в опублікованих працях

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 10 наукових працях, з-поміж яких: 3 статті (1 у співавторстві, 2 особисті) у виданнях України, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 стаття у колективній монографії, 2 публікації (у співавторстві) в наукових періодичних виданнях, що індексуються в міжнародній наукометричній базі Web of Science та Scopus, 4 публікації в інших наукових виданнях та матеріалах науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Поряд з позитивною оцінкою дисертаційного дослідження О.О. Кузів вважаємо за необхідне висловити зауваження і побажання дискусійного характеру:

1. Дисертанткою розроблено комплексний діагностичний інструментарій для таких категорій респондентів, як управлінська команда, педагоги, батьки, учні-лідери самоврядування та здобувачі освіти (Таблиця 3.3, с. 265–267). На нашу думку, варто було б детальніше зупинитися на характеристиці обраних методів і методик.

2. На констатувальному етапі педагогічного експерименту доцільно було б детальніше проаналізувати чинники, що стримують розвиток громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти.

3. Практична цінність результатів, представлених у підрозділі 3.1 «Організація та методика експериментального впровадження структурно-функціональної моделі управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти», суттєво зросла б у разі висвітлення особливостей диференційованого підходу до учнів, які продемонстрували різні рівні сформованості громадянського самоствердження.

4. Зважаючи на високу актуальність обраної теми, беззаперечно наукову новизну та вагому практичну значущість отриманих результатів, рекомендуємо опублікувати монографію з досліджуваної проблеми.

Висловлені зауваження не зменшують наукової і практичної цінності дисертаційної роботи, мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дослідження, на його теоретичні і практичні результати.

Загальний висновок

Резюмуючи результати дослідження можна стверджувати, що дисертація «Управління розвитком громадянського самоствердження учнівської молоді в закладі загальної середньої освіти» є цілісною, завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має наукову новизну, теоретичне й практичне

значення, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Кузів Оксана Орестівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 – Освітні, педагогічні науки, галузь знань 01 – Освіта/Педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,

член-кореспондент НАПН України

заступник директора з наукової

експериментальної роботи

Інституту проблем виховання

НАПН України

Любов КАНІШЕВСЬКА

Канішевської Н.В.